

GENERATIVNA GRAMATIKA U ITALIJANISTICI

U povodu knjige

Norma Costabile, *LE STRUTTURE DELLA LINGUA ITALIANA. GRAMMATICA GENERATIVO-TRANSFORMATIVA*,

Casa editrice Prof. Riccardo Patron, Bologna 1967, str. 212.

Dok je praškom strukturalizmu trebalo gotovo četvrt stoljeća da ozbiljnije prođe u Italiju (članak talijanske lingvistice Giulie Porru, »Anmerkungen über die Phonologie des Italienisches« (sic), *TCLP* 8, Prag 1939, str. 187–208, tiskan ponovno u fototipskom izdanju tog zbornika na uspomenu N. S. Trubeckoga što ga je 1964. izdalo sveučilište u Alabami, bilo je u Italiji nepoznato ili vrlo kritizirano), dotle je generativna gramatika, koja se za javnost rodila 1957. god. kad su u Haagu izašle »Syntactic Structures« Noama Chomskoga, u relativno mnogo kraćem roku počela djelovati i na talijanske lingviste.

Već 1962. na ljetnom Nacionalnom seminaru iz lingvistike što se te godine održao u Peschieri, američki profesor Paul Roberts upoznao je prisutne s novim učenjima. O njima se govori i na str. 117–121 priručnika iz teorije obavijesti J. R. Piercea, kojega je talijanski prijevod objavila 1963. god. izdavačka kuća Mondadori (J. R. Pierce, *Simboli, codici, messaggi. La teoria dell'informazione*, Milano 1963). O prvoj i drugoj fazi nove škole opširno je informirao Giulio C. Lepschy u nizu članaka (spomenimo samo »*Trasformazioni e semantica*«, *Lingua e stile* I, Bologna 1966, 1, str. 23–35) koje je kasnije sintetizirao u dvama posljednjim poglavljima svoje odlične knjige *La linguistica strutturale*, Torino 1966, str. 175–216, i u dvjema bibliografijama (»La grammatica trasformazionale. Nota introduttiva e bibliografia«, *Studi e saggi linguistici* IV, Pisa 1964, str. 85–114; »La grammatica trasformazionale. Studi recenti«, *ib.* VI, Pisa 1966, str. 171–191) koje, uz kratke uvode, sadrže 829 bibliografskih jedinica. O novom smjeru govorilo se i na ljetnom Nacionalnom seminaru 1965. god. kao i osnivačkom Prvom kongresu »Società di linguistica italiana« (Rim, 27–28. V 1967) te na Drugom kongresu istog društva (Rim, 27.–28. IV 1968). O važnosti no-

vog smjera, u vezi s pitanjima didaktike i metodike stranih jezika, podaci se mogu naći u priručniku primijenjene lingvistike koji je izdala izdavačka kuća »Il Mulino«, E. Arcaini, *Principi di linguistica applicata*, Bologna 1967, u koji je pisac uklopio i neke ranije, zasebno objavljene radove.

Kao što se obično događa, informativni rad prethodi stvaralačkoj primjeni. Na sreću na prve radove italijanista – među kojima predvode Amerikanci talijanskog porijekla – nije trebalo suviše čekati. Žaliti je samo da druga, dotjerana formulacija generativne gramatike (tzv. »drugi Chomsky«, čime se misli na djelo *Aspects of the theory of Syntax*, Cambridge, Mass., 1965, u kome je Chomsky izvršio korekture u svom ranijem učenju prihvaćajući novine koje su otkrili J. J. Katz i J. A. Fodor, »The structure of a semantic theory«, u *Language* 39, 1963, str. 170–210) nije dosada našla odjeka u tim radovima pa tako ni u knjizi N. Costabile, iako autorica spominje oba ta djela u bibliografiji.

Ogledajmo sada u najkraćim crtama neveliku produkciju na tom znanstvenom području. Osvrnut ćemo se redom na tradicionalne discipline.

Washingtonski profesor R. J. Di Pietro, koji je 1959–60 doktorirao temom *The structural description of an Alcamese Sicilian Dialect in America*, referirao je na Devetom međunarodnom romaniističkom kongresu u Madridu (rujna 1965) o »Esquisse d'une phonologie générative de l'italien«. Rad je nedavno izašao u aktima drugog kongresa. Isti autor podubio je svoj stav u članku »Phonemics, Generative Grammar and the Italian Sibilants«, *SL* 21, Lund 1967, str. 96–106. Jedan drugi njegov zemljak, Mario Saltarelli, koji je doktorirao na sveučilištu Illinois temom *A Phonology of Italian in a Generative Grammar* (Urbana 1966), predavao je o toj temi u akademskoj godini 1966/67. na rimskoj Facoltà di Ma-

gistero (*Corso di linguistica descrittiva*, Roma 1967, cap. II) i tiskat će tezu kao 49. svezak praktične serije *Janua Linguarum*. Mouton, Haag. Isti autor govorio je s generativnog stajališta o talijanskom akcentu («Constituent Stress in Modern Italian») na »First Hamburg Conference on Transformational Grammar (izlazi u *Proceedings* tog skupa). O istoj temi pisao je opširno F. B. Agard u radu »Stress in Four Modern Romance Languages« u reviji kanadskog univerziteta Simon Fraser *Glossa* I, 1967, 2, str. 178-188.

Generativnih elemenata ima i u jednom radu američkog lingvisti L. Romea («A Phonemic Inventory of the Italian Bivocalic Sequences», u *Forum Italicum* II, 1968, 2, str. 117-143). Dodajmo najzad da N. Costabile sprema rad s područja talijanske morfonologije.

Talijanskom generativnom morfologijom (uključujući tu i tvorbu riječi) bave se zasada uglavnom stranci. Spomenimo netom izašli članak mlade rumunjske italijanistice A. Giurescu, »I composti italiani del tipo verbo-nome, risultati di una trasformazione de frase«, *RRL* XIII, 1968, 5, str. 421-426. Ista autorica sprema opširniji rad o talijanskoj imenskoj fleksiji u sklopu fleksije šest »većih« romanskih jezika. Pridjevima se bavi zapadnonjemački italijanist H. Krenn, »L'aggettivo nell'italiano: un problema di grammatica generativa e di traduzione automatica« (izlazi u aktima Dvanaestog međunarodnog kongresa romanista u Bukureštu koji je održan u travnju 1968. god.). O tzv. alteratima pisao je nedavno mladi zapadnonjemački romanist Ch. Schwarze, »Bemerkungen zur Transformationsgrammatik der italienischen Nominalstufen«, u *Folia linguistica* I : 1/2, 1966, str. 49-58. Tvorbom riječi bave se i dva referata održana na Drugom kongresu »Società di linguistica italiana (W. D'Addio, *Per la suffizzazione in italiano*; S. Ambroso, *I nomi composti in italiano: Basi sintattiche*). Konačno, u više monografija o tvorbi riječi u romanskim jezicima govori se s generativnog stajališta i o stanju u talijanskoj (usp. P. M. Lloyd, »A Possible Structural Factor in the Development of Verb-Complement Compounds in the Romance Languages«, *SN XXXVIII*, 1966, 2).

Sintaktička je komponenta, kako je poznato, najvažnija u perspektivi generativne gramatike, jer je cilj gramatike

da preko nje dovede u vezu dvije sporedne komponente: semantičku i fonološku. Stoga su svi navedeni radovi u prvom redu sintaktički. U punom su smislu sintaktički ovi radovi: M. L. Alinei, »Appunti per un'analisi strutturale di alcuni tipi sintattici italiani«, *Lingua e stile* I, 1966, str. 281-303; V. Lo Cascio, »Struttura, funzione, valore di andare + participio passato«, *ib.* III, 1968, 3, str. 271-293; E. T. Saronne, »Per un'analisi sematico strutturale dell'italiana; struttura sintattica, struttura semantica e contenuto nella determinazione della sinonimia e dell'omonimia degli enunciativi«, *ib.* III, 1968, 3, str. 259-269; u svom zadnjem djelu rad M. Saltarellija, »Romance Dialectology and Generative Grammar«, u *Orbis* XV, 1966, 1, str. 51-59, analizira dvije dubinske strukture iz kojih je izvedena površinska struktura sintagme *cane poliziotto*. Na Drugom kongresu »Società di linguistica italiana« govorio je A. Casilli o temi »Il congiuntivo in italiano: Basi formali« a Treći kongres tog društva (1969) bit će posvećen sintaksi.

Sudeći po naslovu bavi se i ovim pitanjima nedostupna nam disertacija Carlosa Patinoa *The Development of Studies in Romance Syntax*, University of Michigan, 1966-1967.

Kako sintaksom tako i leksikologijom bavi se recentni rad M. L. Alineija, »Spogli elettronici dell'italiano delle origini e del Duecento«, II : *Forme I: Prose fiorentine*. Ed. A. Schiaffini, The Hague, 1968, str. IX-LXIV. Isti autor obradio je temu »Lessicologia e grammatica generativa« na Drugom kongresu »Società di linguistica italiana (Rim, 1968).

Mnogi od spomenutih radova namijenjeni su pedagozima i stručnjacima za automatsko prevodenje. S generativnog stajališta pisana je i jedna opsežna kritika dvaju audiovizuelnih tečajeva talijanskog jezika (V. Lo Cascio, »Metodo audiovisivo e lingua italiana«, u *Bulletin de la Commission interuniversitaire suisse de linguistique appliquée publiée par le Centre de linguistique appliquée de Neuchâtel* 6, Neuchâtel, 1968, str. 18-29; jedan od tih priručnika je rad naših italijanista: D. Cernecca - J. Jernej, *Méthode audiovisuelle d'italien*, I, Paris, 1965).

Talijanski su dijalekti također u središtu interesa generativne gramatike (zasada samo njihova fonologija). Rad M.

Saltarellija »Marsian Vocalism«, održan na godišnjoj skupštini »Modern Language Association (New York, 27. XII 1966) tiče se dijalekta mjesta Pescasseroli u oblasti Marsi) a bit će tiskan u reviji *Orbis XVIII*, 1968, 1. Isti je autor govorio 1968. na kongresu u Bukureštu o katalonskoj dijaspori na Sardiniji (»Fonologia generativa dell'algherese«). U već citiranom radu M. Saltarellija (*Orbis XV*, 1966, 1) na nov su način proučene sličnosti i razlike iberoromanskih dijasistema, dok je P. Fodale obradio sicilijanski dijasistem (*The Sicilian Dialects as a Diastem. A Study in structural Dialectology*, University of Michigan 1964; v. rezime u reviji *Linguistic* 25, 1966, str. 12-14).

Nakon ovog letimičnog osvrtu na dosadašnja dostignuća generativne gramatike na području italijanistike, nameće se ova konstatacija generalne prirode: N. Costabile ne samo da nije uzela u obzir »drugog Chomskog« nego ni najveći dio spomenutih radova (citira samo Alineiov članak iz *Lingua e stile I*, 3). S obzirom da je predgovor napisala 16. veljače 1967, očekivali bismo da je uzela u obzir barem radove iz prethodne godine. Međutim, znamo da u praksi lingvističke revije izlaze s velikim zakašnjenjem, pa tako taj prigovor otpada.

Knjiga sadržava 27 poglavlja podijeljena u 4 dijela. U prvom se dijelu (pogl. 1-3, str. 1-42) obrađuju tzv. jezgrene rečenice (»La proposizione semplice di base«). Tu i u Uvodu čitalac dobiva obavještenja o osnovnim pojmovima generativne gramatike i njihovim simbolima. Obradene su detaljno imenska (NP) i glagolska fraza (VP), data je osnovna klasifikacija glagola i formalizirani su tradicionalni podaci o tzv. adverbalijsima.

U drugom dijelu (pogl. 4-9, str. 43-79) proučavaju se jednobazne rečenice dobivene primjenom transformacijskih pravila (»Proposizioni trasformate se base singola). Tu su detaljno opisane najvažnije transformacije tog tipa: negativna, upitna, pasivna, reda riječi, imperativna, posesivna i ona konstrukcija sa *si*. Svaki je jezik sistem za sebe, pogotovo u površinskoj strukturi, a generativna analiza otkriva svaki dan sve više universalije koje postoje u dubinskoj strukturi. Razumljivo je da čitava dubinska struktura nije univerzalna pa se autorica našla više puta pred izborom kako da što ko-

reknije formalizira osebnosti talijanskog jezika, jer joj rješenja, dobra za druge jezike, npr. za engleski i francuski, nisu mogla poslužiti kao gotovi recepti. Ponekad nije bila sretne ruke. Kombinabilnost i uzajamna kompatibilnost dijelova u fakultativnom elementu koji naziva *predčlan* (simbol *Pre-Art*) izražena je formulama koje ne obuhvaćaju sve mogućnosti (str. 14 i 16). Imperativ smatra transformacijom indikativa (a mogla bi se, kako misli G. Calboli, »Sintassi latina e linguistica moderna«, u *Lingua e stile III*, 1968, 3, str. 315, braniti s više argumenata transformacija iz dubinske strukture s konjunktivom). Što se tiče adjektivne fraze (FA) koju autorica uvodi na str. 21 i sustavno primjenjuje kroz cijelu knjigu, čini nam se da ona bez potrebe komplicira analizu i da je u tom detalju bilo bolje slijediti uhdanu praksu.

U trećem dijelu (pogl. 10-18, str. 81-129) obrađene su dvobazne transformacije (relativne rečenice, fraze imenskog predikata, nominalizacije raznih tipova kao npr.: *la bottiglia contiene latte* → *la bottiglia di latte*; *una tazza è usata per il tè* → *una tazza da tè* i sl., pri čemu se vide prednosti koje daje ta metoda u izučavanju prijedloških konstrukcija, zatim transformacije glagola percepcije i, posebno, u talijanskom jeziku osobito važne transformacije glagola *fare*. Pri tom autorica daje (str. 129) primjer iz dijalekta (bolje bi bilo reći: iz regionalne varijante) južne Italije, gdje uz rečenicu tipa *Io gli faccio scrivere una lettera* (koja je u fiorentinskom standardu dvoznačna) postoji i *Io lo faccio scrivere una lettera*, pa se tako prva transformacija vrši na sekvenci »io faccio scrivere una lettera a lui« a druga na sekvenciji: »io faccio lui scrivere una lettera«.

Četvrti dio (pogl. 19-27, str. 131-201) obrađuje složene rečenice u najširem smislu (i tzv. implicitne) i završava, u 27. poglavlju, analizom jednog neobično zamršenog odlomka iz »Vjerenika« (*I Promessi Sposi*, pogl. XXXIV, str. 456), a zatim slijede popisi simbola i formula.

Sve u svemu, knjiga je prvo djelo u kojemu se najvažnije strukture talijanskog jezika obrađuju po načelima novog učenja koje se, sa četiri desetljeća strukturalističkog iskustva, nadovezuje u sintezi na znanja koja nam je ostavila u baštinu tradicionalna gramatika. Autorica

je bila svjesna teškoća svog pionirskog posla i unaprijed se ogradila od onih koji bi htjeli da ona obradi i sve probleme talijanskih struktura. Dala je odlična rješenja za nekoliko desetaka problema o kojima predgenerativne gramatike šute ili ih opisuju polazeći od značenja. Italijanisti imaju ovdje po prvi put argumentirano prikazane klasifikacije pridjeva, priloga i glagola po njihovu sintaktičkom ponašanju, iz čega se jasno vidi sva konvencionalnost starijih mišljenja (npr. glagol *imati*, tal. *avere* nije prelazan, ili *harem* nije na isti način

prelazan kao *vidjeti*, tal. *vedere*, jer rečenica *imam knjigu* ne može doživjeti pasivnu transformaciju **knjiga je imana od mene*). Sintaktičko se ponašanje zaključuje iz obavezne ili fakultativne spojivosti neke klase s drugim klasama (s vrstama dodataka), odnosno iz mogućnosti sudjelovanja u onim transformacijama koje su za tu klasu relevantne. Koju ulogu u svemu tome ima semantička komponenta, to će nam, nadamo se, pokazati drugo prerađeno izdanje te značajne knjige.

Žarko Muljačić

Gian Luigi Beccaria, SPAGNOLO E SPAGNOLI IN ITALIA. Riflessi iberici sulla lingua italiana del Cinque e del Seicento, Università di Torino. Facoltà di lettere e filosofia. Filologia moderna, Vol. II,

Torino 1968, XXXVI – 378.

Torinski romanist i stilističar Gian Luigi Beccaria, inače poznat i našoj kulturnoj javnosti (usp. R. Vidović »O ritmu i melodiji u talijanskoj književnoj prozi«, *Delo XIII*, 1967, 7, str. 883–901) objavio je nedavno opsežnu monografiju o utjecaju španjolskog jezika na talijanski u doba renesanse i baroka, dakle u stoljećima odsudnima za razumijevanje talijansko-španjolskih odnosa u jeziku, književnosti i kulturi. Beccaria nije, naravno, prvi koji se tom temom bavi. Već davno prije postojale su o njoj monografije i brojevi članci B. Crocea i E. Zaccarie, a u obratnom smjeru značajna studija J. H. Terlingena, objavljena u Amsterdamu 1943. god., u kojoj su proučeni talijanski utjecaji na španjolski.

Za razliku od svojih prethodnika Beccaria nije kanio dati klasifikacije posuđenica po grupama srodnih značenja, a još manje katalog svih hispanizama u talijanskom jeziku. Ta metoda – priznaje autor – može biti korisna čitaocu koji želi naći na okupu riječi iz neke semantičke sfere i brzo se informirati o čestoti (tal. *spessore*) stranog elemnta u nekoj terminologiji i relativnoj važnosti te terminologije, a preko nje i toga elementa, u cjelokupnom leksiku. Autor nije zabravio na činjenicu da je španjolski utjecaj bio različit u pojedinim talijanskim državicama onoga doba: najslabiji je bio

u Mletačkoj republici koja je uspijevala da se odupre španjolskom političkom utjecaju, a najjači – što je i prirodno – u Milanu i u Napuljskom Kraljevstvu.

Težište djela leži u zadnja tri poglavlja: IV. *Temi topici e scelte preferenziali*, II *comportamento sociale*, str. 161–207; V. *Convergenze culturali. Una faviglietta semantica*, str. 209–255; VI. *Spagnolismo e citazione spagnola come strumento stilistico*, str. 257–322, iza čega slijede četiri vrlo bogata i korisna indeksa.

Usvajajući kritike koje je govoreći o Terlingenovoj metodi formulirao T. E. Hope (»Loan-words as Cultural and Lexical Symbols«, *Archivum Linguisticum XIV*, 1962, str. 11–121), Beccaria je u obradi svoje teme pošao novim, često vlastitim metodskim putevima ne zaboravljajući međutim ni na dužnost da uz kvalitetno novo daje i kvantitativno više nego njegovi prethodnici. Povoljne okolnosti (predavao je kao profesor-gost na Salamanki nekoliko godina) omogućili su mu da što se tiče obradene građe, brojnih talijanskih i španjolskih književnih i neknjiževnih tekstova, višestruko premaši sve ranije pisce o toj temi. Beccaria donosi brojne nove natuknice, retrodatiranja i semantički bolje analize već poznatih i bogate citate iz proučenih tekstova.